

Ingerința în dreptul la liberă exprimare. Considerații privind incriminarea insultei și calomniei în dreptul penal român

George-Marius Mara,
auditor de justiție,
Institutul Național al Magistraturii

Rezumat:

Libertatea de exprimare este un drept fundamental al individului, cu o aplicație specifică în domeniul mass media, ocrotit ca atare de Curtea Europeană de la Strasbourg din a cărei jurisprudență constantă reiese importanța deosebită a libertății presei în orice societate democratică. Această libertate nu este însă una absolută, ea implicând unele restricții generate de necesitatea protecției altor valori fundamentale, cum ar fi dreptul la reputație, demnitatea și onoarea persoanei. Protejarea acestora nu trebuie să fie efectuată prin folosirea unor mijloace cu caracter disuasiv asupra activității jurnaliștilor, fiind necesar a fi găsit acel echilibru prin care să se garanteze atât libertatea de exprimare, cât și dreptul la ocrotirea vieții private a fiecăruia dintre noi.

Abstract:

Freedom of expression is a fundamental right for everyone with a special application concerning mass media, being protected by the European Court for Human Rights and from its case law emerges the special importance that freedom of the press has in any democratic society. Yet, this freedom is not an absolute one, as it implies some limits concerning the need to protect other fundamental values like the right to one's reputation, dignity and honor. Their protection should not be made by means that could have a dissuasive effect upon the activity of the journalists, a balance between guaranteeing both the freedom of expression and the right to privacy for everyone of us being required.

Keywords: article 10, freedom of expression, insult, defamation, mass media

1. Noțiuni generale despre libertatea de exprimare

Articolul 10 din Convenția Europeană a drepturilor omului prevede că:

“1. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică statele să supună societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare.

2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești. »

În prezenta lucrare ne vom concentra asupra libertății de exprimare de care se bucură presa, cu o atenție specială asupra problematicii incriminării insultei și calomniei și a impactului pe care aceste fapte le au atunci când sunt comise prin mijloace mass-media.

Majoritatea drepturilor prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului sunt drepturi condiționale, ceea ce înseamnă că ele permit ingerințe, ce sunt totuși supuse anumitor condiții,

ținând cont de natura esențială a libertăților ocrotite.

Libertatea de exprimare prevăzută de art. 10 al Convenției este una dintre aceste libertăți fundamentale, ce are un rol special în orice societate democratică, putând fi catalogată chiar ca una dintre garanțiile acesteia, o condiție primordială a progresului și a fericirii fiecăruia, așa cum au considerat judecătorii Curții în cauza *Handyside c. Regatului Unit*⁴²⁶, idee reluată apoi, cu grad de principiu, în cauzele ulterioare.⁴²⁷

Libertatea de exprimare este atât un drept în sine, cât și un drept absolut necesar pentru realizarea altor drepturi garantate de Convenție, cum ar fi dreptul la liberă asociere, fiind totodată un drept individual, parte a libertății spirituale a fiecărui individ, dar și un drept colectiv, ce permite comunicarea cu ceilalți semeni.⁴²⁸

Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi și comunica informații ori idei, fără a exista limite frontaliere ori impuse de autoritățile publice.

1.1. Libertatea de opinie

Strâns legată de libertatea de gândire, conștiință și religie protejată de articolul 9 din Convenție, libertatea de opinie garantează că orice persoană este liberă să-și formeze propriile convingeri legate de lumea în care trăiește, de modul cum se desfășoară viața socială, iar protejarea acestei opinii, chiar minoritară, e o componentă esențială a pluralismului și toleranței necesare oricărei societăți democratice.

Nu este posibil să gândim libertatea de exprimare fără a lua în considerare, în

⁴²⁶ Curtea EDO, cauza 5493/72 *Handyside c. Marii Britanii*, hotărârea din 7 decembrie 1976, parag. 49

⁴²⁷ J. Renucci, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009,

p. 171

⁴²⁸ Frederic Sudre, *Drept internațional și European al drepturilor omului*, Ed. Polirom, 2006, București, p. 351

prealabil, libertatea de opinie, deoarece prima este în mod necesar o manifestare exterioară a celei dintâi. Însă opinia ce nu este făcută cunoscută și altor persoane nu poate leza drepturilor celorlalți membri ai societății, și de aceea libertatea de opinie nu cunoaște niciun fel de îngrădiri, spre deosebire de exprimarea acesteia, care se poate dovedi, în unele situații, vătămătoare în relația cu alte valori fundamentale.

Exprimarea unei opinii presupune, în concret, exprimarea unei judecăți de valoare, ceea ce are o importanță deosebită sub aspect probator, deoarece, așa cum a decis Curtea în jurisprudența sa⁴²⁹ (mai ales raportat la libertatea presei), exactitatea judecăților de valoare nu poate fi demonstrată așa cum pot fi demonstrate faptele concrete, iar a pretinde o asemenea probă ar duce inevitabil la o îngrădire nepermisă a libertății de opinie.⁴³⁰

1.2. Libertatea de informare

Articolul 10, paragraf 1, al Convenției vorbește despre libertatea de a primi sau comunica informații, ceea ce denotă dublul aspect sub care trebuie privit acest drept fundamental. Pe de o parte, este vorba despre libertatea oricărei persoane de a difuza în mod liber informații, dar acest drept se corelează în mod natural cu libertatea de a primi informații, de care ar trebui să se bucure orice cetățean. Sub rezerva limitelor prevăzute de paragraful 2 al articolului 10, această libertate de comunicare a informațiilor trebuie să poată fi exercitată în mod liber, și, mai cu seamă în ceea ce privește presa, ea nu poate fi supusă niciunei forme de cenzură. Desigur, așa cum nicio libertate nu este absolută (ea sfârșind acolo unde începe

libertatea altuia), pentru a preveni arbitrarul, sunt prevăzute și anumite limite ale exercițiului libertății de exprimare, limite ce decurg din necesara asumare a unei responsabilități pentru orice activitate care ar avea potențialul de a aduce atingere drepturilor altora. Depășirea acestor limite poate duce la angajarea răspunderii disciplinare, civile ori chiar penale, pentru cel vinovat.

Statele semnatare ale Convenției au nu doar obligația negativă, de a nu împiedica în niciun fel exercițiul liber al acestui drept fundamental, dar ele trebuie, totodată, în cadrul obligațiilor pozitive ce le revin, să ia toate măsurile pentru a se asigura de existența efectivă a pluralismului de opinii și idei, multitudinea de surse acționând precum o garanție a unei informări obiective.⁴³¹

1.3. Condițiile ingerinței în dreptul la liberă exprimare

Paragraful 2 al articolului 10 din Convenție prevede condițiile în care este permisă o ingerință în dreptul la liberă exprimare, acestea putând fi generate fie de nevoia de a proteja anumite interese publice (cum ar fi cele privitoare la siguranța națională, integritatea teritorială, siguranța publică, apărarea acesteia și prevenirea săvârșirii unor infracțiuni, protejarea sănătății și a moralei publice, garantarea autorității și a imparțialității puterii judiciare) dar și pentru a ocroti unele interese de ordin privat, precum reputația și drepturilor altor persoane ori nevoia de a împiedica divulgarea de informații confidențiale. Acest paragraf autorizează, practic, statele să ia unele măsuri pentru ocrotirea respectivelor interese, măsuri ce se materializează printr-o ingerință în exercitarea dreptului

⁴²⁹ Curtea EDO, cauza 19983/02, *De Haes et Gijssels c. Belgiei*, decizia din 3 aprilie 2003, § 42

⁴³⁰ C. Bîrsan, *Convenția Europeană a*

drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția a doua, București, Ed. C.H. Beck, 2010, p. 778

⁴³¹ Frederic Sudre, *op. cit.*, p. 354-355

la liberă exprimare. Statele se bucură de o marjă de apreciere pentru stabilirea necesității într-o societate democratică a respectivelor măsuri, însă, în final, revine tot instanței europene de contencios al drepturilor omului să se pronunțe asupra compatibilității ingerinței cu prevederile Convenției, apreciind de la caz la caz dacă ingerința apare ca urmare a nevoii sociale imperioase și dacă e proporțională cu scopul urmărit.⁴³²

Așadar, exercițiul dreptului la liberă exprimare presupune unele îndatoriri și responsabilități, ce fac posibile restricționări, impunerea unor condiții în exercițiul acestuia, iar aceste ingerințe trebuie să întrunească trei caracteristici: să fie prevăzute de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesare într-o societate democratică, așadar să fie proporționale cu scopul urmărit.⁴³³

Îndatoririle pot apărea sub forma unor obligații specifice pentru unele categorii profesionale, cum sunt funcționarii publici, ce au o obligație de rezervă, mai ales când este vorba de informații protejate de secretul profesional. De asemenea, magistrații sunt supuși și ei aceleiași îndatoriri de a manifesta prudență atunci când critică funcționarea sistemului judiciar, ei trebuind să fie atenți la metodele folosite pentru a face aceasta.

Instanța europeană a stabilit, raportat la obligațiile ce revin jurnaliștilor, că aceștia trebuie să își exercite profesia cu bună credință, să ofere informații exacte și demne de a fi considerate credibile, respectând întru totul deontologia profesională. Ea a stabilit că jurnaliștii nu pot fi scutiți, în numele rolului esențial ce le revine pentru funcționarea unei societăți cu adevărat democratice, de respectarea legilor de drept comun, inclusiv a celor din materie penală.⁴³⁴

Magistrații trebuie însă protejați de acțiunile al căror scop e strict unul nociv, lipsit de o bază factuală, și care țintește doar la distrugerea gratuită a încrederii pe care cetățenii o au în justiție, prin știrbirea fără un fundament a imaginii acesteia.

Uneori, existența unor îndatoriri și responsabilități poate duce la expansiunea limitelor ce încadrează dreptul la liberă exprimare, așa cum este cazul presei, al cărei rol central într-o societate democratică este tocmai acela de a transmite informații. Luând în considerare impactul pe care massmedia, în special cea audiovizuală, îl are asupra formării opiniei publice, a rolului esențial pe care media îl joacă pentru funcționarea democrației, prin supravegherea atentă și semnalarea oricărei abateri de la normele legale și de la interesul public săvârșită de factorii decidenți din cadrul puterii legislative, executive ori chiar a celei judecătorești, Curtea a concluzionat afirmând că presa își poate îndeplini eficient funcția socială doar prin respectarea anumitor limite, ce țin mai ales de reputația altei persoane, drepturilor terților ori protejarea informațiilor confidentiale, misiunea jurnalistului fiind aceea de a comunica publicului doar probleme de interes general.⁴³⁵

Ingerința trebuie să fie **prevăzută de lege**, noțiune înțeleasă de Curte într-un sens larg, material și nu formal, fiind astfel incluse, pe lângă legile adoptate de parlamentele naționale, și textele de nivel

⁴³² D. Bogdan, M. Selegean, *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 464

⁴³³ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 808-809

⁴³⁴ Curtea EDO, cauza 18624/03 *Ivanciuc c. României*, hotărârea din 27 noiembrie 2007

⁴³⁵ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 811-812

infralegislativ, dar și dreptul nescris, jurisprudența. Legea trebuie să fie accesibilă, adică să permită cetățeanului de rând să cunoască incidența normelor juridice aplicabile la o situație dată, și de asemenea, trebuie să prezinte un caracter de previzibilitate, adică să permită destinatarului să-și regleze conduita în funcție de ea.

În același timp, ingerința trebuie să urmărească un **scop legitim**, dintre cele enumerate de paragraful 2 al articolului 10.

O problemă interesantă este reprezentată de ingerințele ce au avut ca scop garantarea autorității și imparțialității puterii judecătorești. Astfel, în cauza *Sunday Times c. Regatul Unit*⁴³⁶ Curtea a statuat că "tribunalele nu funcționează într-un loc gol. Ele sunt competente să soluționeze diferende dar aceasta nu înseamnă că, mai înainte de soluționarea lor, asemenea diferende nu pot da naștere la discuții și în alte locuri, fie că e vorba de reviste de specialitate, de marea presă ori despre public în general. La rândul ei, dacă media nu trebuie să depășească limitele de natură a asigura o bună administrare a justiției, ei îi revine sarcina de a comunica informații și idei cu privire la problemele cu care se confruntă tribunalele sau alte sectoare de interes public". Difuzarea dosarului în presă, atunci când este vorba de o cauză cu un mare impact social și care captează atenția unei părți însemnate din rândul cetățenilor se menține în cadrul limitelor libertății de exprimare a jurnalistului, iar o eventuală ingerință a statului ar apărea ca nejustificată.⁴³⁷

Condamnarea unor jurnaliști pentru afirmații cu caracter defăimător făcute la adresa unor oameni politici, funcționari ori magistrați a generat un « conflict » între

două dintre drepturile protejate de articolul 8, respectiv articolul 10 din Convenție, și anume dreptul la respectarea vieții private, respectiv a reputației și demnității persoanei, pe de o parte, iar pe de altă parte, libertatea de exprimare. Pentru a determina justul echilibru între asigurarea dreptului garantat de articolul 10 din Convenție, menținând în același timp garanțiile oferite de articolul 8 respectului datorat reputației și drepturilor altora, Curtea a dezvoltat, în jurisprudența sa, unele principii. Astfel, obligația statelor de a lua măsuri pentru respectarea reputației indivizilor poate apărea și în cadrul raporturilor între particulari. Al doilea element deosebit de important este necesitatea ca publicarea în mass media a oricărui fel de informații să servească interesului general, să intereseze marele public. Prezentarea unor detalii din viața privată a unor persoane (fie ele chiar persoane publice) pe diverse canale media ce au ca unic scop furnizarea către public a acestui tip de « informație » (situații, din păcate atât de des întâlnite în societatea contemporană) nu e de natură a servi unui interes public.

Ingerința trebuie să fie **necesară într-o societate democratică**, iar pentru stabilirea acestui fapt statele membre se bucură de o anumită marjă de apreciere, care nu este, totuși, absolută, deoarece Curtea e chemată să decidă, în ultimă instanță, analizând toate circumstanțele cauzei, dacă o anumită restricție se conciliază cu libertatea de exprimare. Jurisdicția europeană este astfel chemată nu să se substituie instanțelor naționale, ci doar să treacă hotărârea acestora prin filtrul comptabilității deciziei lor cu dreptul garantat de articolul 10.

În ceea ce privește presa, orice restricție impusă acesteia trebuie

⁴³⁶ Curtea EDO cererea 6538/74 *Sunday Times contra Regatul Unit* hotărârea din 26

aprilie 1979

⁴³⁷ C. Bîrsan, *op. cit.*, p 812-824

raportată la interesul pe care îl are o societate democratică de a menține un grad cât mai ridicat de libertate a « câinelui de pază al democrației ». ⁴³⁸

Pentru ca o ingerință să fie proporțională cu scopul urmărit, se are în vedere, în primul rând, natura și gravitatea sancțiunii aplicate, contextul în care s-au produs faptele și interesul public vizat. Curtea Europeană a stabilit și elementele care conturează contextul producerii faptei și de care se va ține seama, precum : calitatea specifică pe care o poate avea autorul discursului, tipul discursului, persoana lezată, posibilitatea de a folosi alte expresii, canalul de comunicare prin care a fost difuzat mesajul și impactul acestuia, locul unde a fost ținut discursul. ⁴³⁹

1.4. Principiile jurisprudențiale ale Curții Europene a drepturilor omului referitoare la calomnia săvârșită prin presă:

Așa cum am arătat deja, libertatea de exprimare prevăzută de articolul 10 din Convenție nu este un drept absolut, nesupus niciunei îngrădiri, ci limitele ingerinței în exercițiul acestui drept sunt înscrise în chiar paragraful 2 al articolului 10.

În domeniul de aplicare al articolului 10 intră toate categoriile de mesaje, indiferent de conținutul lor, precum și mijloacele prin care informațiile sunt transmise, și aceasta pentru a preîntâmpina eventualele restricții aduse dreptului de a primi ori transmite informații generate de restricționarea utilizării anumitor mijloace de transmitere a acestora. ⁴⁴⁰

Cum majoritatea informațiilor de interes general se transmit prin intermediul presei, Curtea a acordat

întotdeauna o protecție deosebită libertății acesteia, în cauza *Lingens c. Autrișriei* ⁴⁴¹ precizând expres rolul său, astfel : « Dacă presa nu trebuie să depășească limitele prevăzute în special pentru protejarea reputației altora, ei îi incumbă obligația de a comunica informații și idei asupra problemelor dezbătute în arena politică, precum și cele care privesc alte sectoare de interes public. La funcția sa, care constă în a difuza, se adaugă dreptul pentru public de a le primi. », presa fiind considerată « câinele de pază al democrației ».

Locul central pe care îl ocupă presa, se datorează responsabilității sale de a informa, de a veghea la respectarea regulilor democrației. Desigur, aceste îndatoriri ale presei trebuie exercitate cu bună credință, jurnalistul având obligația de informa în mod corect și obiectiv opinia publică asupra temelor majore de interes general. Din păcate însă, în societatea zilelor noastre, asistăm mult prea des la diverse campanii de presă purtate exclusiv în interesul unei persoane sau a unui grup de persoane, iar etica și deontologia profesională par noțiuni cu totul străine pentru acei jurnaliști care, lipsiți fiind de scrupule, practică « linșajul mediatic » (așa numitul « character assassination »), scopurile lor nefiind nici pe departe informarea ci dezinformarea publicului, manipularea acestuia. Se ignoră astfel în mod flagrant limitele ținând de protecția drepturilor și a reputației altuia, iar mijloacele de reparație sau de prevenție par, deocamdată, ineficiente.

Informația fiind un bun perisabil, orice întârziere în publicarea acesteia riscă să o priveze de orice valoare sau interes, după cum a statuat Curtea în cauza *Observer and Guardian contra Regatului Unit*. ⁴⁴² De asemenea, printre aprecierile

⁴³⁸ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 829-830

⁴³⁹ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 494-495

⁴⁴⁰ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 467

⁴⁴¹ Curtea EDO, cererea 9815/82, *Lingens c.*

Austria hotărârea din 24 mai 1988

⁴⁴² Curtea EDO, cauza 13585/98, *Observer and Guardian contra Regatului Unit*, hotărârea din 26 noiembrie 1991, § 59-60

făcute de instanța europeană în jurisprudența sa, se numără și considerarea mediei audiovizuale, precum radioul și televiziunea, ca având un impact mult mai puternic, mai direct și asupra unui număr mult mai mare de persoane, decât presa scrisă. Dreptul garantat de articolul 10 e subordonat condiției ca cel interesat să acționeze cu bună credință, oferind informații exacte și demne de crezare.

Referitor la problematica raportului dintre libertatea de exprimare și administrarea justiției, Curtea a statuat că noțiunea de « putere judecătorească » privește judecătorii, în calitatea lor oficială, iar expresia « autoritate a puterii judecătorești » denotă faptul că tribunalele, având calitatea de a soluționa diferendele juridice, trebuie să beneficieze de încrederea și respectul necesare îndeplinirii acestei atribuții.⁴⁴³

Datorită faptului că magistrații sunt ținuți de o obligație de rezervă, nu le este permis să reacționeze în mod direct la atacurile venite din partea presei. De altfel, respectiva doză de reținere pe care aceștia trebuie să o arate se manifestă și când este vorba despre critica adusă problemelor sistemului judiciar, autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești. Desigur că magistrații se bucură de libertatea și au chiar obligația de a semnală neregulile în funcționarea aparatului judiciar, de orice natură, și de care iau cunoștință în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, deoarece este vorba de un domeniu extrem de sensibil și de mare interes pentru publicul larg.⁴⁴⁴

Magistrații trebuie însă protejați de acțiunile al căror scop e strict unul nociv, lipsit de o bază factuală, și care țintește doar la distrugerea gratuită a încrederii

pe care cetățenii o au în justiție, prin știrbirea fără un fundament a imaginii acesteia. Deși este adevărat că presa are un rol central în asigurarea unui echilibru între puterile statului, în prevenirea ori descoperirea eventualelor abuzuri prin informarea publicului larg despre acestea, jurnaliștii trebuie să își exercite misiunea cu bună-credință, în mod onest, prezentând doar date verificate și care prezintă un caracter cert, veridic. Singura cenzură ce ar trebui impusă presei este cea dictată de propria conștiință a jurnalistului, de standardele sale morale, care ar trebui să se ridice deasupra interesului personal pentru a servi, înainte de toate, interesul public.

Atunci când jurnaliștii formulează acuzații critice la adresa magistraților, Curtea va ține seama de faptul că autoritatea judecătorească trebuie protejată de criticile destructive gratuite, de faptul că judecătorii, fiind ținuți de obligația de discreție, nu pot răspunde în mod direct criticilor ce le sunt aduse, dar, pe de altă parte, conform principiilor enunțate și în cauza *Sabou și Pârcălab c. României*, « atitudinea magistraților, chiar în afara instanței, și mai ales atunci când se servesc de calitatea lor de magistrați, poate să constituie o preocupare legitimă a presei și să contribuie la dezbateră asupra funcționării justiției și a moralității celor care sunt garanții acesteia ».⁴⁴⁵

Procesele publice, în mass media, sunt de natură a pune presiune asupra magistraților, atunci când persoane anchetate ori aflate în curs de judecare primesc deja verdictul de vinovăție din partea presei. Exercițiul dreptului la liberă exprimare poate intra în conflict cu dreptul la un proces echitabil, prevăzut de

⁴⁴³ Curtea EDO, cauza 22714/93, *Worm contra Austria*, hotărârea din 29 august 1997, §. 40

⁴⁴⁴ Curtea EDO, cauza 29492/05, *Kudeshkina c. Rusia*, nepublicată, 26 februarie 2009, § 94

⁴⁴⁵ Curtea EDO, cauza nr. 45672/99, *Sabou și Pârcălab c. României*, hotărârea din 28 septembrie 2004

articolul 6, dar acesta din urmă, instituind garanția unei judecăți publice, conferă practic presei posibilitatea de a analiza cauzele ce se află în curs de soluționare pe rolul instanțelor.

În alte decizii, Curtea a afirmat dreptul jurnaliștilor de a critica vehement activitatea magistraților, atunci când respectivele critici s-au bazat pe probe solide, condamnarea jurnaliștilor pentru calomnie constituind în acest caz o încălcare a articolului 10.⁴⁴⁶

În cauza *Worm c. Austriei*, Curtea a apreciat că nu a fost încălcat articolul 10 al Convenției prin condamnarea unui jurnalist care a scris un articol ce a fost considerat capabil să influențeze soluția instanței care judeca un proces penal. S-a considerat că jurnalistul nu a respectat prezumția de nevinovăție garantată de articolul 6, prin faptul că își formase deja părerea în sensul vinovăției celui acuzat și anchetat pentru fraudă fiscală, opinie pe care a și difuzat-o publicului larg, prin publicarea respectivului articol, prin care încerca să convingă de necesitatea condamnării inculpatului, existând astfel un risc obiectiv de a influența soluția instanței de judecată. Jurnaliștii trebuie să țină cont de limitele trasate pentru a asigura buna funcționare a justiției și să respecte prezumția de nevinovăție.⁴⁴⁷

Într-un principiu reiterat și în cauza *Dalban c. României*⁴⁴⁸ Curtea a admis că libertatea de exprimare conferită mass media presupune existența unor limite mai largi în ceea ce privește întinderea acesteia, jurnaliștii bucurându-se, așadar, în exercițiul acestei libertăți, de o doză de exagerare ori chiar de provocare cu privire la judecățile de valoare pe care le emit, fără a fi ținuți să le demonstreze

realitatea. Cu toate acestea, o judecată de valoare nefundamentată pe nicio bază factuală poate apărea ca fiind excesivă, situându-se în afara ariei de protecție conferite de articolul 10 al Convenției.⁴⁴⁹

Nu întotdeauna când se fac afirmații referitoare la fapte ar fi necesar să se dovedească adevărul acestora, principiul fiind nuanțat ulterior de Curte. Dacă se încearcă probarea acestor fapte, nu este legitim ca aceste probe să fie respinse pe motivul că legislația națională nu permite proba verității în aceste situații. Dacă anumitor categorii de persoane le este permis să își apere reputația folosind mijloace care nu sunt disponibile pentru orice membru al societății, acest regim discriminatoriu nu este compatibil cu caracterul dreptului la liberă exprimare.

Legat de judecățile de valoare, Curtea a arătat că acestea trebuie să fie bazate pe niște fapte adevărate, dar necesitatea existenței acestei legături poate varia de la un caz la altul. În cauza *Oberschlick c. Austriei*, Curtea a respins argumentul că simpla utilizare a termenului « idiot » este suficientă pentru condamnarea penală pentru insultă, atâta timp cât autorul a furnizat în același articol o explicație obiectivă acceptabilă, și constatându-se de asemenea existența unui gest provocator din partea părții lezate, intenția jurnalistului nefiind aceea de a afecta în mod gratuit reputația persoanei căreia îi era adresat apelativul. Alegerea modurilor de exprimare pe care le utilizează jurnaliștii rămâne la latitudinea acestora.⁴⁵⁰

Pe lângă adevărul obiectiv al informațiilor furnizate de un jurnalist, instanța trebuie să verifice un alt element deosebit de important, și anume buna

⁴⁴⁶ Curtea EDO, cauza nr. 48898/99 *Perna c. Italiei*, hotărârea din 6 mai 2003

⁴⁴⁷ Curtea EDO, *Worm c. Austriei*, hotărârea din 29 august 1997; D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 528-532

⁴⁴⁸ Curtea EDO, cauza nr.114/95, *Dalban c. României*, hotărârea din 28 septembrie 1999, paragraf 49

⁴⁴⁹ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 783-785

⁴⁵⁰ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 521-522

credință a acestuia. Se va verifica dacă autorul afirmațiilor a cunoscut sau nu lipsa lor de adevăr, dacă a depuse suficiente eforturi pentru a verifica acest caracter al lor, urmând a se avea în vedere, de asemenea, și scopul cu care informațiile au fost răspândite (verificându-se dacă a urmărit să informeze opinia publică iar în cadrul acestui procedeu, unele informații au lezat reputația altei persoane, exercitându-și profesia cu respectarea eticii și deontologiei specifice, sau, din contră, a avut drept obiectiv principal distrugerea bunei reputații a unei persoane, într-un mod gratuit și lipsit de scrupule). Jurnaliștii vor fi protejați de articolul 10 chiar dacă nu pot face proba verității, dar s-a dovedit că au acționat cu bună credință.⁴⁵¹

Deși jurnalistul care procedează la luarea unui interviu unei anumite persoane nu este răspunzător pentru afirmațiile acesteia din urmă, și nici nu ar putea fi acuzat de ajutor la difuzarea informațiilor calomnioase ale invitatului, în timpul interviului, totuși subzistă o obligație, de la care se poate deroga doar în cazuri excepționale, și care prevede că jurnaliștii trebuie să verifice declarațiile factuale cu o natură calomnioasă făcute la adresa unor particulari. Se au în vedere natura și gradul calomniei, dar și posibilitatea rezonabilă a jurnalistului de a cunoaște caracterul calomniator al afirmațiilor în cauză.⁴⁵²

Curtea a reținut că « faptul de a cere, de o manieră generală, ca ziaristii să se disocieze în mod formal și sistematic de conținutul unei afirmații făcute de o persoană interviuată, care ar putea să-i insulte pe terți, să-i provoace sau să le aducă atingere onoarei, nu se conciliază

cu rolul presei de a informa cu privire la faptele, opiniile și ideile dintr-un anumite moment »⁴⁵³

Jurnaliștii trebuie să acționeze cu bună credință și să se bazeze pe un minimum de fapte suficient de precise și fiabile, proporționale cu natura și forța afirmației pe care ei o fac, cu cât afirmația este mai serioasă, cu atât baza factuală trebuie să fie mai solidă. Curtea va ține seama de faptul că afirmația a fost făcută în cadrul unei emisiuni televizate, ce are un public numeros, fiind gravă pentru cel vizat, putând atrage o pedeapsă de natură penală.⁴⁵⁴

Tendința care reiese din jurisprudența instanței europene este aceea de a proteja presa de acuzațiile de calomnie, formulând în acest sens principiul conform căruia jurnaliștii nu trebuie să dovedească întotdeauna adevărul afirmațiilor publicate, atunci când acționează cu bună credință și pe baza unor afirmații credibile. Inexactitatea parțială a faptelor prezentate nu exclude protecția articolului 10, dacă jurnalistul nu a acționat cu rea credință iar subiectul este unul de interes public.

În cauza *Cumpănă și Mazăre c. România*⁴⁵⁵, reclamanții ziaristi au fost condamnați penal de instanțele române pentru săvârșirea infracțiunilor de insultă și calomnie, prin afirmațiile făcute la adresa părții lezate prin care o acuzau pe aceasta că, în calitate de juristă a primăriei Constanța, a avizat încheierea unui contract cu o societate privată, operațiune ilegală. Curtea a ajuns la concluzia că **sanționarea penală a acestora pentru calomnie** nu a reprezentat o măsură de natură a leza grav dreptul lor la liberă exprimare, ci a

⁴⁵¹ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 511

⁴⁵² D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 512

⁴⁵³ Curtea EDO, cauza 53984/00, *Radio France și alții c. Franței*, Hotărârea din 30 martie 2004

⁴⁵⁴ Curtea EDO, cauza 49017/99, *Pedersen și Baadsgard c. Danemarcei*, Hotărârea Marii Camere din 17 decembrie 2004

⁴⁵⁵ Curtea EDO, cauza 33348/96, *Cumpănă și Mazăre c. României*, Recueil 2004

fost o măsură justificată, necesară într-o societate democratică. Curtea a apreciat că, "În speță, afirmațiile reclamanților cu privire la doamna R.M. au fost formulate sub forma unei alternative - "ori a semnat contractul (...) necunoscând legile țării (...), ori a luat șpagă" -, ceea ce ar putea crea impresia că este vorba de o judecată de valoare. Totuși, dacă analizăm afirmațiile litigioase din perspectiva întregului articol, inclusiv caricatura care îl însoțește, se observă că ele includ, în realitate, acuzații de fapt precise la adresa doamnei R.M., în sensul că ar fi fost complice la încheierea unor contracte ilegale și că ar fi primit mită. Afirmațiile reclamanților au creat cititorilor impresia că doamna R.M. avusese un comportament necinstit și interesat și puteau conduce la formarea opiniei că "escrocheria" de care erau acuzați ea și fostul viceprimar și mita pe care ar fi primit-o constituiau fapte stabilite și nu erau puse la îndoială. Dacă în virtutea rolului care îi este acordat presa are efectiv obligația de a alerta publicul atunci când este informată cu privire la existența unor presupuse ilegalități comise de aleși locali și funcționari publici, referirea la persoane determinate, cu menționarea numelor și funcțiilor acestora, implica pentru reclamanți obligația de a furniza o bază factuală suficientă".

Totodată, Curtea a susținut că statele sunt datoare să adopte măsuri pentru a proteja valorile prevăzute de articolul 8 al Convenției, printre care și onoarea și reputația, reglementând astfel niște limite ale libertății de exprimare, dar să evite ca prin caracterul și natura măsurilor întreprinse, să descurajeze mass media din a-și îndeplini rolul esențial în societate. Aplicarea în mod automat a unor măsuri accesorii pe lângă pedeapsa principală,

și care constau în interzicerea exercitării profesiei de jurnalist pe o anumită perioadă de timp nu se justifică decât în cazuri excepționale, altfel ar avea un caracter disuasiv asupra jurnaliștilor. Așadar, marja de apreciere a statelor referitor la aprecierea caracterului necesar al unei ingerințe are a fi contrabalansată de interesul unei societăți democratice de a menține o presă liberă și independentă.⁴⁵⁶

Deși presei îi este tolerată, în spiritul unei societăți democratice și pluraliste, o oarecare doză de exagerare sau chiar de provocare, jurnaliștii trebuie să își îndeplinească obligația deontologică de a verifica în prealabil, în mod rezonabil, susținerile publicate.⁴⁵⁷

Elementele de care trebuie să se țină seama când se analizează eforturile depuse de jurnalist pentru a asigura o informare obiectivă nesusceptibilă să ducă la o condamnare a acestuia pentru calomnie, au fost precizate în jurisprudența Curții, astfel : gravitatea acuzației aduse părții lezate, verificările întreprinse înainte de publicarea materialului, conținutul publicației (prezența interesului public), existența unei baze factuale minime, buna credință a jurnalistului și respectarea de către acesta a codului deontologic.⁴⁵⁸

2. Considerații privind insulta și calomnia

2.1. Insulta și calomnia

Codul Penal român reglementează, în Titlul II (infracțiuni contra persoanei), Capitolul 4 (infracțiuni contra demnității) insulta și calomnia, prin articolele 205, respective 206 C. Pen.

Este considerată *insultă* atingerea adusă reputației ori onoarei unei persoane prin cuvinte, gesturi ori alte mijloace sau

⁴⁵⁶ Curtea EDO cauza *Pedersen și Baadsgaard c. Danemarca*, hotărârea din 17 decembrie 2004

⁴⁵⁷ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 515-517

⁴⁵⁸ C.-F. Usvat, *Insulta și calomnia prin presă și legislația europeană*, în *Dreptul*, nr. 1/2003, p. 196-198

prin expunerea la batjocură, iar o variantă asimilată acesteia ar fi atribuirea unei persoane a unui defect, boală ori infirmitate care, chiar dacă ar fi reale, nu ar trebui relevate. Subiect activ al infracțiunii de insultă poate fi orice persoană, inclusiv persoana juridică, acoperind astfel situațiile în care fapta e săvârșită prin presă și nu e cunoscut autorul exact al afirmațiilor, fie pentru că articolul nu e semnat, fie pentru că e semnat prin pseudonim.⁴⁵⁹

Atingerea adusă demnității persoanei se poate realiza prin cuvinte, scrise ori rostite, prin gesturi ori prin expunerea la batjocură (punerea persoanei într-o situație ridicolă, caraghioasă ori înjositoare).

Fapta se comite întotdeauna cu intenție directă, fiind necesară astfel o rea credință a autorului afirmațiilor cu caracter vătămător pentru demnitatea unei alte persoane.

Afirmarea sau imputarea în public, prin orice mijloace, a unor fapte determinate cu privire la o persoană, care, dacă ar fi adevărate, ar expune acea persoană la o sancțiune penală, administrativă, disciplinară ori disprețului public, constituie infracțiunea de *calomnie*.

Afirmarea sau imputarea se pot realiza prin orice mijloace, dar actul concret trebuie să îndeplinească anumite condiții.

În primul rand, ele trebuie să vizeze fapte concrete, manifestări de conștiință exteriorizate; fapta trebuie să fie neadevărată ori, cel puțin, să nu fie admisibilă proba verității; trebuie să expună persoana la aplicarea unei sancțiuni penale, administrative ori disciplinare, sau să atragă asupra victimei disprețul public (aprecierea asupra acestui aspect se va face de către judecător, fiind vorba de o abordare obiectivă a riscului apariției sentimentului de dispreț public), și trebuie să fie comisă în public (condiție îndeplinită

atunci când se folosește mass media).

Este necesară comiterea faptei cu intenție directă pentru a fi săvârșită cu forma de vinovăție cerută de lege.

E permisă proba verității în cazul în care afirmațiile făcute au avut ca scop protejarea unui interes legitim, iar fapta afirmată ori imputată este adevărată. Un jurnalist poate fi sancționat penal pentru calomnie doar în cazul în care își exercită profesia cu evidentă rea credință⁴⁶⁰.

În momentul în care jurnalistul a reușit să facă proba verității, ingerința statului în exercițiul dreptului la liberă exprimare nu mai apare ca fiind necesară.

2.2. Despre necesitatea incriminării insultei și calomniei

Articolele 205, 206 și 207 din Codul Penal au fost abrogate expres prin Legea nr. 278/2006, decizie a legiuitorului ce a dus la dezincriminarea insultei și calomniei.

Necesitatea ca statul să intervină în protejarea demnității umane prin mijloace de drept penal a suscitat vii controverse, care au luat amploare după Decizia Curții Constituționale nr. 62 din 18 ianuarie 2007 prin care a constatat caracterul neconstituțional al dispozițiilor art. 1 pct. 56 din Legea nr. 278/2006 privind modificarea și completarea Codului Penal, și care au abrogat art. 205, 206 și 207 din respectivul cod. Curtea Constituțională a considerat că respectiva abrogare creează un vid de reglementare în ceea ce privește protecția demnității umane, fiind încălcat art 1 pct 3 din Constituție (ce instituie valorile supreme protejate de statul român, la nivel constituțional) precum și art. 30 alin 8 din legea fundamentală, pentru situațiile în care infracțiunile de insultă și calomnie sunt săvârșite prin presă (articolul prevede că delictele de presă se stabilesc prin lege).

⁴⁵⁹ S. Bogdan, *Drept penal. Partea specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 203

⁴⁶⁰ S. Bogdan, *op.cit.*, p. 204-213

După decizia Curții Constituționale, legiuitorul român nu și-a îndeplinit obligația legală de punere în acord a dispozițiilor legale cu hotărârile instanței de contencios constituțional, astfel încât au devenit incidente prevederile art 147 alin 1 din Constituție, care dispun că normele constatate ca fiind neconstituționale își încetează efectele în 45 zile de la publicarea deciziei CCR în Monitorul Oficial, dacă Parlamentul nu intervine pentru punerea lor în acord cu hotărârea Curții. În practica instanțelor de judecată, această situație a dus la creerea a două curente de opinie : unul, ce considera că infracțiunile respective sunt în vigoare ca efect al deciziei CCR, iar altul, ce considera că infracțiunile nu mai sunt în vigoare, și asta pentru că decizia Curții ar încălca principiul legalității incriminării consacrat prin Constituție, pronunțând, în consecință, soluții de achitare întemeiate pe art. 10 alin. (1) lit. b din Codul de Procedură Penală.

Prin Decizia nr. 8/2010, Înalta Curte de Casație și Justiție a pus capăt interpretării neunitare, considerând că „Normele de incriminare a insultei și calomniei cuprinse în art. 205 și 206 din Codul penal, precum și prevederile art. 207 din Codul penal privind proba verității, abrogate prin dispozițiile art. 1 pct. 56 din Legea nr. 278/2006, dispoziții declarate neconstituționale prin Decizia nr. 62/2007 a Curții Constituționale, nu sunt în vigoare.” S-a argumentat prin afirmarea principiului care conferă în mod exclusiv Parlamentului posibilitatea de a incrimina infracțiuni, iar prin abrogarea unui act de abrogare anterior nu s-ar putea repune în vigoare norma juridică inițială.

Problema a reintrat recent în atenția opiniei publice, prin decizia CCR din 29 aprilie 2013, prin care aceasta a admis cu unanimitate de voturi excepția de neconstituționalitate având ca obiect dispozițiile art. 414 indice 5 alin.4 din Codul de procedură penală și a constatat

că **“dezlegarea dată problemelor de drept judecate prin Decizia ICCJ – Secțiile Unite nr.8/2010 este neconstituțională, contravenind Constituției și Deciziei CCR nr.62/2007”**.

Dispozițiile menționate prevăd că “dezlegarea dată problemelor de drept judecate este obligatorie pentru instanțe de la data publicării deciziei în Monitorul Oficial al României, Partea I”.

În motivarea deciziei sale, Curtea Constituțională reia argumentele prezentate și în Decizia CCR nr. 62/2007 reiterând faptul că „Renunțarea la una dintre modalitățile care asigurau o protecție efectivă a acestei valori, astfel cum considerentele deciziei Curții Constituționale au relevat, cu consecința trecerii la un standard inferior de ocrotire a demnității în raport cu cel anterior consacrat de legislația infraconstituțională constituie o încălcare a principiului constituțional menționat”.

Curtea Constituțională face trimitere de asemenea și la jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului, arătând faptul că, în interpretarea noțiunii de democrație prin prisma elementelor specifice (pluralitate, toleranță și spirit deschis), realizarea unei societăți democratice presupune existența unui spațiu pentru dezbateri publice deschise, în acest cadru marja de apreciere a statului în ceea ce privește limitarea libertății de exprimare fiind redusă. Subliniind rolul presei într-o societate democratică și distincția specifică ce este necesar a fi făcută în privința mass media, Curtea Constituțională ajunge la concluzia că aceste valori indispensabile sunt consacrate și protejate chiar prin Constituția României care prevede în art. 30 alin 8 că delictelor de presă se stabilesc prin lege. Curtea concluzionează asupra acestui aspect arătând că „dimensiunea constituțională a delictelor de presă impune ca acestea să nu poată fi eliminate din legislație, ci, așa cum s-a

arătat, supuse unui regim sancționator la libera alegere a legiuitorului.”

Curtea își continuă analiza pe trei paliere: efectul specific al deciziilor Curții Constituționale prin care se constată neconstituționalitatea normelor abrogate; raportul dintre deciziile Curții Constituționale și cele pronunțate de către Înalta Curte de Casație și Justiție în soluționarea unui recurs în interesul legii; situația specifică apărută ca urmare a deciziei Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 8/2010.

Legat de primul aspect, Curtea constată că dispozițiile legale de abrogare nu sunt exceptate de la controlul de constituționalitate iar instanța de contencios constituțional poate decide în legătură cu constituționalitatea unei norme de abrogare, în condițiile în care prezumția de constituționalitate a legii este o prezumție relativă. Analizând dispozițiile art. 64 alin. 3 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnica legislativă pentru elaborarea actelor normative, potrivit cărora “nu este admis ca prin abrogarea unui act de abrogare anterior să se repună în vigoare actul normativ inițial” judecătoria instanței de contencios constituțional ajung la concluzia că acestea se adresează exclusiv legiuitorului, vizând activitatea de legiferare.

Curtea a reținut, de principiu, că art. 146 lit.d) din Constituție nu exceptează de la controlul de constituționalitate dispozițiile legale de abrogare și că, în cazul constatării neconstituționalității lor, acestea își încetează efectele juridice în condițiile prevăzute de art. 147 alin.(1) din Constituție, iar prevederile legale care au format obiectul abrogării continuă să producă efecte. Curtea constată că în astfel de cazuri nu intervine o “abrogare a abrogării” ci este vorba de un efect specific al deciziilor de constatare a neconstituționalității unei norme abrogate, efect întemeiat pe prevederile

constituționale ale art. 142 alin. (1) și care constituie o sancțiune mult mai gravă (pierderea legitimității constituționale) decât o simplă abrogare a unui text normativ.

În ceea ce privește raportul dintre deciziile Curții Constituționale și cele ale Înaltei Curți atunci când soluționează un recurs în interesul legii, Curtea a constatat că « situația relevantă de autorii excepției de neconstituționalitate pune în evidență încălcarea prevederilor constituționale ale art.1 alin.(3) și (5) din care se desprinde principiul securității juridice, ale art.1 alin.(4) referitoare la principiul separației și echilibrului puterilor - legislativă, executivă și judecătorească - în cadrul democrației constituționale, ale art.126 alin.(3) privind rolul Înaltei Curți de Casație și Justiție, ale art.142 alin.(1), potrivit cărora “Curtea Constituțională este garantul supremației Constituției” și ale art.147 alin.(1) și (4) referitoare la efectele deciziilor Curții Constituționale. »

Curtea consideră că, prin stabilirea unor arii de competență diferite ale celor două instanțe de către legiuitor, se elimină posibilitatea unor soluții contradictorii și se asigură respectarea deopotrivă, a deciziilor pronunțate de Curtea Constituțională în exercitarea controlului de constituționalitate și de Înalta Curte de Casație și Justiție în soluționarea recursurilor în interesul legii.

Reamintind prevederile constituționale ce acordă caracter general obligatoriu deciziilor Curții Constituționale, judecătoria acestei instanțe arată că deciziile Înaltei Curți de Casație și Justiție în soluționarea recursului în interesul legii privesc modul de interpretare și aplicare a conținutului normelor juridice și se adresează exclusiv judecătorului de la instanțele judecătorești. Se afirmă că “ sintagma *dezlegarea dată problemelor de drept judecate*, cuprinsă în art. 414 indice 5 alin. 4 din Codul de procedură penală, pe de o parte, nu poate privi decât interpretarea și

aplicarea unitară a conținutului dispozițiilor legale, cu sensul de acte normative, iar nu și a deciziilor Curții Constituționale și a efectelor pe care acestea le produc, și, pe de altă parte, nu poate privi decât interpretarea și aplicarea unitară a legii de către instanțele judecătorești, iar nu și de către Curtea Constituțională, care este o autoritate distinctă de sistemul judecătoresc. Numai în aceste condiții *dezlegarea dată problemelor de drept judecate* poate fi obligatorie, pentru că numai în aceste condiții poate exista o compatibilitate cu normele constituționale. Orice altă interpretare este în contradicție cu prevederile art. 147 alin. (1) și (4) din Constituție, deoarece lipsește de efecte deciziile Curții Constituționale, determinând ca recursul în interesul legii să fie transformat, cu încălcarea Constituției, într-o formă de control al actelor Curții Constituționale“ .

În ceea ce privește situația specifică apărută ca urmare a deciziei Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 8/2010, Curtea Constituțională arată că „deși s-a aflat în fața unui recurs inadmisibil, având ca obiect starea legii, în loc de interpretarea și aplicarea unitară a acesteia, Înalta Curte de Casație și Justiție a infirmat Decizia nr. 62/2007 a Curții Constituționale, fapt ce impune sancționarea oricărei interpretări a dispozițiilor art. 414 indice 5 alin. 4 din Codul de procedură penală, ce reglementează obligativitatea dezlegărilor date problemelor de drept judecate de Înalta Curte de Casație și Justiție pe calea recursului în interesul legii, în sensul că ar oferi acestei instanțe posibilitatea ca, pe această cale, în temeiul unei norme infraconstituționale, să dea dezlegări obligatorii care contravin Constituției și deciziilor Curții Constituționale“ .

Curtea conchide arătând că decizia determină, de la data publicării sale în Monitorul Oficial al României, Partea I, restabilirea, pentru viitor, a efectului

general obligatoriu al Deciziei Curții Constituționale nr. 62/2007 și a aplicării normelor de incriminare a insultei și calomniei cuprinse în art. 205 și 206 din Codul penal, precum și a dispozițiilor art. 207 din Codul penal privind proba verității.

Decizia Curții Constituționale, astfel motivată, pune în lumină obligativitatea deciziilor sale pentru toate instanțele judecătorești (inclusiv pentru Înalta Curte de Casație și Justiție), prin folosirea unor argumente de principiu precum supremația normelor constituționale în cadrul ierarhiei normelor juridice, separația puterilor și atribuțiile specifice ale celor două instanțe (Curtea Constituțională, respectiv Înalta Curte de Casație și Justiție) dar și prin referirea la jurisprudența în materie a Înaltei Curți arătând că în afară de Decizia nr. 62/2007, toate celelalte decizii ale sale prin care au fost constatate ca fiind neconstituționale norme abrogatoare au avut ca efect imediat repunerea în vigoare a normelor abrogate, consecință necontestată nici în jurisprudența instanței supreme.

Așadar, prin această decizie și motivarea ei, reafirmându-și cu unanimitate punctul de vedere consacrat deja în jurisprudența sa, Curtea Constituțională obligă la considerarea și sancționarea de către instanțele de judecată a insultei și calomniei ca fapte penale, încercând să tranșeze, totodată, într-un « litigiu » în care este deopotrivă și « jucător » și « arbitru », problema întinderii competenței funcționale a Înaltei Curți de Casație și Justiție în ceea ce privește obligativitatea dezlegărilor date problemelor de drept judecate de această instanță pe calea recursului în interesul legii.

Ocrotirea demnității persoanei este necesară atât dintr-un punct de vedere personal, prin protejarea acestei valori fundamentale a fiecărui individ, dar și privită dintr-o perspectivă colectivă, socială, pentru protejarea și încurajarea dezvoltării unor relații interindividuale civilizate, bazate pe respect reciproc.

Afirmațiile neadevărate nocive, legate de moralitatea, de profesionalismul, de viața intimă a unei persoane îi cauzează suferințe majore, prin lezarea prestigiului social, prin pătarea pe nedrept a unei reputații dobândite prin eforturi și sacrificii. Atunci când fapta e comisă prin intermediul mijloacelor mass media, ea capătă dimensiuni cu un impact uriaș asupra publicului, știut fiind faptul că opinia acestuia este influențată într-o manieră covârșitoare de cele prezentate în mass media.⁴⁶¹

Se pune întrebarea dacă mai este posibilă repararea imaginii denaturate, false, realizată cu rea voință prin defăimările calomniatoare ale unui jurnalist ce este ghidat de varii interese, necunoscute publicului, care îl prezumă a fi de bună credință. Necesară ar fi acordarea posibilității de a uza de instituția dreptului la replică, lucru permis de legislația noastră, care în art. 41 alin (1) din Legea audiovizualului (nr. 504/2002) prevede că orice persoană fizică sau juridică, indiferent de naționalitate, ale cărei drepturi sau interese legitime, în special reputația sau imaginea publică, au fost lezate prin prezentarea de fapte inexacte în cadrul unui program, beneficiază de dreptul la replică sau de rectificare. Asupra felului cum se realizează în concret această procedură este chemat să vegheze Consiliul Național al Audiovizualului, instituție autonomă aflată sub control parlamentar, abilitată prin lege în poziție de garant al interesului public în domeniul comunicării audiovizuale. Articolul 90 alin (1) lit d) prevede, de altfel, că este contravenție nerespectarea prevederilor legale privind acordarea dreptului la replică.

Dreptul la replică nu este însă acordat pentru opinii și judecăți de valoare

exprimate, sau pentru a emite opinii sau judecăți de valoare (art. 50 alin. 1 lit. a din Decizia CNA nr. 220/2011 privind Codul de reglementare a conținutului audiovizual)

În cauza *Lingens c. Austriei*⁴⁶², Curtea a făcut pentru prima dată importanta distincție, reluată apoi în toate cauzele ulterioare, între fapte și judecățile de valoare, primele putând fi dovedite, dar cele din urmă nu. Astfel, de fiecare dată când are de analizat un caz ce implică libertatea de exprimare a presei, instanța națională, la fel precum Curtea, va califica mai întâi discursul ca fiind unul referitor la fapte, ori la judecăți de valoare, dar nu se va trece cu vederea nici atitudinea subiectivă a reclamantului în momentul comiterii faptei.⁴⁶³

În activitatea lor, jurnaliștii din media audiovizuală ar trebui să țină seama de Codul de reglementare a conținutului audiovizual, care în art. 30 dispune că furnizorii de servicii media au obligația să respecte drepturile și libertățile fundamentale ale omului, viața privată, onoarea și reputația precum și dreptul la propria imagine a fiecărui cetățean. Alin. (2) al art. 31 prevede cu valoare de principiu ca "nu orice interes al publicului trebuie satisfăcut, iar simpla invocare a dreptului la informare nu poate justifica încălcarea dreptului la viață privată". Situațiile care permit o imixtiune în dreptul la respectarea vieții private și de familie necesită existența unui interes public justificat și existența unei legături semnificative și clare între viața privată și de familie a persoanei și acest interes public (alineatul 4 al art. 33). Art. 64 prevede că furnizorii de servicii media, în vederea asigurării respectării dreptului fundamental al publicului la informare, trebuie să se asigure că: se va face o

⁴⁶¹ Didia Popa, *Calomnie prin presă*, în RDP nr. 4/1999

⁴⁶² Curtea EDO, cauza 9815/82, *Lingens contra*

Austriei, Hotărârea din 8 iulie 1986, paragraf 46

⁴⁶³ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 507-508

distincție clară între fapte și opinii iar informarea cu privire la un fapt ori eveniment se face de o manieră corectă, verificată și prezentată în mod imparțial și cu bună credință. În ce măsură sunt respectate aceste recomandări precum și (in)eficiența reală a sancțiunilor (amenzi contravenționale) prevăzute pentru nerespectare poate fi constatată zilnic, de fiecare dintre noi.

Analizată prin prisma standardelor în materie enunțate de instanța europeană pentru drepturile omului, se poate observa că decizia din 2007 a Curții Constituționale române încearcă să impună punctul de vedere potrivit căruia dezincriminarea insultei și calomniei ar lăsa fără ocrotire juridică reală reputația, demnitatea și onoarea persoanei. Mijloacele de drept privat (răspundere delictuală) nu sunt considerate suficiente, având în vedere că "dezonoarea este prin natura sa ireparabilă iar demnitatea umană nu poate fi evaluată în bani și nici compensată prin foloase materiale", în formularea instanței de contencios constituțional. Este un interesant punct de vedere, însă ar putea intra în coliziune cu principiile instanței europene, care, afirmând de nenumărate ori în jurisprudența sa rolul decisiv pe care îl joacă presa într-o societate democratică, consideră că impunerea unor sancțiuni penale, mai ales a unor pedepse privative de libertate trebuie să aibă un caracter cu totul excepțional (în situația încălcării grave a altor drepturi fundamentale, vezi cauza *Cumpănă și Mazăre contra României*), fiind necesară evitarea efectului disuasiv al unei asemenea măsuri asupra îndeplinirii, pe viitor, a funcției critice pe care o are mass media (a se vedea *Dalban contra României*). Măsura aleasă trebuie să fie proporțională cu scopul

urmărit și cu gravitatea faptei. Astfel, apare ca nejustificată, din punctul de vedere al standardelor Curții europene, motivarea adusă de Curtea constituțională română în fundamentarea deciziei.

Într-o opinie din doctrină⁴⁶⁴ se consideră ca fiind o alegere nefericită dezincriminarea respectivelor infracțiuni. Posibilitatea aplicării unei sancțiuni privative de libertate pentru infracțiunea de calomnie poate să pară exagerată, fiind necesar a se păstra un echilibru, așa cum reiese și din jurisprudența Curții europene a drepturilor omului, însă unele excese în aplicarea legii nu justifică abrogarea normei juridice, ci, poate, modificarea acesteia. Se susține că prin decizia mai susmenționată, Curtea Constituțională și-a depășit atribuțiile, interferând cu funcția de incriminare a infracțiunilor pe care o are doar autoritatea legiuitoare, considerându-se că obligativitatea de a proteja aceste valori supreme garantate de Constituție nu implică în mod necesar și impunerea mijlocului de natură penală pentru realizarea acestui obiectiv, fiind suficientă protecția oferită de normele civile (referitoare la răspunderea civilă delictuală).

Cu toate acestea, majoritatea legislațiilor europene prevăd sancțiuni penale pentru săvârșirea faptelor de insultă și calomnie, ba chiar pedepsele sunt mai aspre decât cele prevăzute de legea română.

Astfel, Codul penal austriac, prin art. 111, prevede că infracțiunea de calomnie se pedepsește cu *închisoarea de cel mult 6 luni* ori cu amendă, iar atunci când fapta a fost săvârșită prin mijloace audiovizuale ori prin mijloace ce o fac accesibilă unei largi secțiuni a publicului, pedeapsa este de cel mult *un an închisoare* ori amendă.

⁴⁶⁴ FI. Streteanu, *Dezincriminarea infracțiunilor de insultă și calomnie. Neconstituționalitate*, în CDP nr. 1/2007

Se observă că săvârșirea prin presă a respectivei infracțiuni e pedepsită cu mai multă duritate, fiind considerată cu grad de pericol social mai ridicat.

Art. 108 din Codul penal islandez prevede o pedeapsă de *până la 3 ani închisoare* pentru calomnie, iar ceea ce este interesant e faptul că, și dacă afirmația se dovedește ulterior a fi adevărată, autorul acesteia poate fi în continuare sancționat cu amendă penală, dacă afirmația a fost făcută într-o manieră obraznică.

Legislația penală din Danemarca, prin art. 266 Cod Penal, prevede o pedeapsă de *maxim doi ani închisoare* pentru cel care săvârșește infracțiunea de calomnie.

Deciziile CCR riscă să creeze probleme în ceea ce privește respectarea caracterului de previzibilitate pe care trebuie să îl respecte orice normă juridică pentru a fi în acord cu standardele Curții Europene a drepturilor omului, așa cum am analizat la începutul lucrării. Pentru a fi previzibilă, norma trebuie să fie suficient de clară astfel încât să permită cetățeanului să-și regleze conduita în funcție de dispozițiile acesteia. Or, decizia CCR din 2007 prin care a anulat abrogarea incriminării insultei și calomniei a creat în practică două curente de opinie, parte a instanțelor continuând să aplice prevederile art 205 și 206 Cod penal, iar o altă parte nemaifăcând aplicarea acestora. Cetățeanul a fost pus astfel în situația de a nu cunoaște dacă o lege există sau nu, dacă va produce efecte într-o situație dată sau nu, neștiind ce conduită să adopte. Decizia din 29 aprilie 2013 a CCR prin care a declarat neconstituțională interpretarea dată de Înalta Curte de Casație și Justiție în dezlegarea problemei de drept referitoare la aplicarea sau nu a dispozițiilor privind insulta și calomnia vine să adauge un nou element de imprevizibilitate în

ceea ce privește incriminarea penală a acestor fapte. O intervenție expresă a legiuitorului ar fi oportună.

O reparație pe cale civilă a prejudiciului moral cauzat, deși, poate, insuficientă în unele situații (precum distrugerea reputației profesionale a unei persoane pe baza unei campanii mediatiche de denigrare, nefundamentată și ținând scopuri obscure) ar trebui să fie dublată de un rol mult mai activ al statului în prevenirea acestor încălcări ale dreptului fiecăruia de a se bucura de respect, onoare și demnitate. Astfel, autoritatea națională cu atribuții în domeniul reglementării funcționării mass media audiovizuală ar putea juca un rol mult mai activ pentru a garanta respectarea principiilor prevăzute de Codul conținutului audiovizual, enumerate mai sus. Se poate constata că în România există în prezent reglementări suficiente pentru asigurarea exercitării cu bună credință a profesiei de jurnalist și a prevenirii derapajelor ce apar sub forma diverselor tipuri de abuzuri, existând totodată și instituțiile abilitate de lege să aplice aceste reglementări. Eficienta punere în practică a acestora ține, însă, de factorul subiectiv, de felul în care fiecare înțelegem să ne facem datoria. De asemenea, s-ar putea lua în considerare elaborarea unei Legi a mass media (care să acopere și domeniul presei scrise, pentru care, în prezent, nu există nicio autoritate echivalentă Consiliului Național al Audiovizualului), lege care să prevadă expres drepturile dar și îndatoririle jurnalistului, codul deontologic pe care trebuie să-l respecte, sancțiunile aplicabile în cazul nerespectării, asigurând atât exercitarea rolului crucial jucat de mass media într-o societate democratică, dar și prevenirea folosirii acestei veritabile "a patra putere în stat" de o manieră abuzivă (pentru celelate trei puteri existând un sistem de "checks and balances").

3. Concluzii

Libertatea de exprimare este un drept fundamental, protejat de articolul 10 din Convenția europeană a drepturilor omului, însă exercitarea lui presupune totodată respectarea anumitor condiții. Este deja un adevăr dovedit istoric că „o libertate fără limite ucide libertatea” (H. de Balzac).

Mai ales, într-o societate democratică, apare ca o necesitate de prim rang ocrotirea și încurajarea libertății de exprimare de care se bucură presa, în virtutea rolului ei de supraveghere activă a vieții cetății, de semnalare a oricărui abuz ori derapaj de la valorile democratice.

Însă, chiar și acești ”câini de pază ai democrației” trebuie, în exercitarea cu bună credință a profesiei lor, și în deplin acord cu cele stipulate în articolul 10, să respecte și celelate valori protejate de Convenție.

Printre restricțiile impuse dreptului la liberă exprimare se regăsește și aceea menită a ocroti demnitatea umană, respectul datorat reputației și drepturilor altuia. Incriminarea ca infracțiuni a insultei și calomniei reprezintă un mijloc de protejare a acestor valori, care însă nu trebuie să creeze un dezechilibru în societate, trebuind să fie evitat efectul disuasiv ce ar putea fi generat de aplicarea unor sancțiuni penale care ar descuraja jurnaliștii să mai furnizeze informații sau să-și mai exprime opiniile critice. Mai ales, interzicerea în mod

automat a dreptului de a-și exercita profesia, indiferent pe ce perioadă de timp, este privit ca o măsură disproporționată de către Curtea Europeană a drepturilor omului, precum și aplicarea unor pedepse cu închisoarea unor jurnaliști în afara unei situații de exercitare cu evidentă rea credință a profesiei.

Astfel, dincolo de discuțiile din societatea românească ce privesc situația actuală a incriminării (sau nu) a infracțiunilor de insultă și calomnie, este imperios necesar să fie găsit acel echilibru, invocat adesea de Curte în jurisprudența sa, prin care să fie garantate atât libertatea de exprimare, dar și dreptul persoanei la ocrotirea vieții private, a reputației, a demnității, neputând fi ignorat rolul extrem de important pe care îl joacă presa în formarea opiniei publice, postură care lasă deschisă calea unor potențiale și vătămătoare abuzuri. Este deci necesar să fie găsite acele mijloace (de natură penală sau nu), un bun început fiind chiar Codul ce reglementează conținutul audiovizual, prin care media să fie responsabilizată, să devină conștientă de rolul important pe care îl are în societate, de (in)formare a opiniei publice, rol pe care ar trebui să îl exercite cu respectarea principiilor de etică și deontologie profesională, principii menite tocmai să prevină respectivele abuzuri și să garanteze realizarea unei societăți cu adevărat democratice, în care libertatea unui individ se sfârșește acolo unde începe libertatea celui alt.